Abaterea. Studiul textelor româneşti care constituie traduceri sau compilaţii arată că, atît în procesul de traducere, cît şi în cel de revizie, au putut pătrunde multe elemente care, în ambele momente, în mod conştient sau inconştient, au creat o oarecare distanţă între textul de tradus şi cel rezultat în urma traducerii. Unele dintre aceste deosebiri au fost considerate în studiul de faţă drept greşeli, altele au fost numite opţiuni.

Produse în mod conştient sau nu, abaterile se referă la orice tip de deviere de la conţinutul textului, urmînd sau nu unui efort în mod conştient orientat către actul traducerii, şi avînd sau nu ca rezultat un nou conţinut, mai mult sau mai puţin acceptabil, sau chiar un nonsens. Fie că au sau nu ca efect distorsionarea textului la nivel semantic, atît greşelile, cît şi opţiunile derivă din neînţelegerea acestuia în diferite grade. Deşi graniţele dintre greşeală şi opţiune pot fi destul de friabile, înţelegînd că şi o opţiune poate fi greşită (sau greşeala poate proveni dintr-o opţiune), distincţia dintre cele două categorii de abatere s-a făcut în funcţie de două tipuri de factori care acţionează în mod conjugat. Astfel, s-au avut în vedere atît efectele abaterii, cît şi caracterul conştient sau inconştient al acesteia.

> Chiar dacă se are în vedere faptul că este vorba despre un proces de traducere, unde implicarea factorilor de natură conştientă nu poate fi negată, nu poate fi scăpat din vedere faptul că, în momentul în care încep o astfel de acţiune (mai ales în stadiul incipient în care teoria şi practica traducerii culte se aflau), posesorii a două sisteme lingvistice ajung foarte uşor să opereze echivalările între acestea fără prea multe raţionamente şi fără ca eforturile lor să fie controlate în mod conştient, într-un soi de orientare a atenţiei către actul traducerii în sine. Uneori, nici segmentele mai dificile ale textului nu reuşeau să deschidă toate canalele atenţiei şi concentrării traducătorului şi revizorului.

De aceea, uneori nu există nici o dificultate în a identifica greşeala sau opţiunea ca atare, în vreme ce, alteori, diferenţele dintre cele două devin de ordinul decelabilului. După cum se poate observa, categoria abaterilor necesită o prezentare extrem de atentă, noţiunile 'centru' şi 'periferie' fiind strict necesare în cadrul discuţiei asupra celor două mari tipuri de abateri.

> Cu toate că denumirea *interpretare* ar fi fost mult mai adecvată, am preferat denumirea *opţiune* deoarece, în felul acesta, se evidenţiază caracterul preponderent conştient al interpretării (numită aici *opţiune*) alături de caracterul preponderent inconştient al abaterii numite *greşeală*. Spre deosebire de opţiune, greşeala se consideră ca atare independent de faptul că traducătorul sau revizorul a observat-o sau nu, ori că la o eventuală revizie ar fi corectat-o sau nu[1].

Avînd în vedere dubla perspectivă mai sus menţionată, în studiul de faţă s-a considerat a fi greşeală orice abatere petrecută la nivelul conceptual-semantic al textului, dacă în felul acesta, în cadrul procesului curent de traducere, adică fără o implicare specială şi conştientă a atenţiei, textul a fost torsionat dincolo de limitele la care acel rezultat ar putea fi considerat o interpretare. Avem a face cu o greşeală în momentul în care lectura textului străin astfel tradus nu permite nicicum o astfel de traducere, sau atunci cînd rezultatul se constituie mai degrabă într-o interpretare, dar sînt şanse reale ca traducătorul sau revizorul să nu fi avut o astfel de intenţie.

Situată la capătul unor eforturi conştiente, orientată, aşadar, în mod conştient într-o anumită direcţie interpretativă, favorizată, permisă ori încurajată de text, opţiunea derivă din interpretarea deliberată a textului. Ea înglobează opţiuni valide, acceptabile chiar la limită, conştient orientate.

Ambele tipuri de abateri se consideră ca atare dacă ele se petrec faţă de un anumit punct de reper, şi anume textul de tradus sau/şi faţă de cel(e) cu ajutorul căruia se revizuia. Firește, uneori, abaterile apar în funcţie de textul grecesc, spre exemplu, deşi, în mod cert, traducerea urma textul slavon. În astfel de cazuri, strict din punctul de vedere al traducerii româneşti, rezultatele sînt corecte, abaterea petrecîndu-se la nivelul textului slavon, spre exemplu; în felul acesta consecinţele se repercutează asupra tuturor traducerilor ce decurg din cea slavonă, şi care nu pun la contribuţie şi un text de control (de preferat cel grecesc). Perspectiva, aşadar, poate fi extinsă la versiuni din limbi cu care traducerea respectivă nu a avut a face în mod direct, în scopul de a sesiza eventualele cauze ale greşelii.

Cele de mai sus pot fi acceptate pentru situaţiile tipice de greşeală, respectiv de opţiune. Alături de acestea apar situaţii în care este dificil de spus dacă factorul care a condus la distorsiune a fost sau nu de natură conştientă. În mod concret, este posibil ca o soluţie în mod cert greşită să derive dintr-o opţiune îndelung elaborată[2]; este posibil ca o situaţie în care apare o traducere neconformă cu textul de tradus, dar cu o soluţie ce se încadrează în limitele unei torsiuni acceptabile a sensului, să fie produs al unei greşeli; în sfîrşit, este posibil ca simpla întîmplare să conducă la soluţii care pot fi categorizate ca greşeli ori ca opţiuni.

---

[1] Fiind de înţeles la un individ cu imperfecte cunoştinţe de slavonă, greacă, maghiară sau latină, cauzele multor greşeli nu se află la copist, ci la traducător şi la revizor.

[2] Alături de situaţiile în care traducătorul şi/sau revizorul greşesc din neştiinţă, datorită unei slabe pregătiri, datorită diferitelor carenţe de acest gen, apar şi cazuri în care, în mod evident greşeala este rodul unor estimări greşite, făcute în cadrul unui act de tip opţional.

BDD-B2-05 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 19:47:23 UTC)

Referindu-se la un segment de text - de obicei de mică întindere (un cuvînt, o sintagmă, o parte a unui enunţ) -, greşeala poate, uneori, sau nu să afecteze sensul unităţii sintactice (propoziţie, frază) sau de text (verset) din care face parte. Identificarea ca atare a greşelii nu se mai produce, în acest caz, pe baza faptului că segmentul respectiv de text nu poate fi nicicum acceptat ca redînd în limba română ceea ce se încercase a se traduce din limba de tradus, fapt datorat neînţelegerii şi confuziei, ci, după cum se va vedea, altor mărci, considerate a fi elemente distinctive ale greşelii. Aceste situaţii, atipice, care s-ar încadra în periferiile celor două concepte, rămînînd nişte abateri, se datorează unor variabile ce nu pot fi cuantificate în mod categoric (de altfel, ele nu intră în mod obişnuit în sfera demonstrabilului). Din acest ultim motiv, am preferat să ne asumăm distincţia aşa cum a fost mai sus prezentată, efortul ştiinţific de tipologizare fiind, oricum, util şi necesar.

Dacă unele greşeli se produc în cadrul procesului de copiere şi revizie, datorîndu-se neatenţiei ori unui revizor cu imperfecte cunoştinţe de limbă străină, cele mai interesante greşeli rămîn rezultate ale unui proces complex generat de activitatea traducătorilor şi, apoi, a revizorilor. La posibilitatea neînţelegerii unui segment din textul de tradus se adaugă nivelul la care se află posibilităţile limbii române în a reda anumite forme şi conţinuturi, precum şi nevoile de înţelegere ale cititorului (acesta reflectînd şi nivelul de dezvoltare pe care acesta l-a atins).

În cadrele acestor trei factori şi la intersecţia lor se află cauzele celor mai multe greşeli de traducere. Atunci cînd nevoile de înţelegere a textului de către cititor nu se rezolvau la nivelul gloselor, aşadar prin felurite tipuri de explicaţii, cititorul trebuia altfel ajutat. Dacă este vorba despre un text biblic, de regulă, dincolo de interpretările care orientau receptorul, predica din biserică era cea care putea lămuri anumite segmente de text.

De altfel, nu se pot acorda prea multe şanse ipotezei care ar considera ca traducerea vechilor texte româneşti a fost o acţiune care s-ar fi făcut cu scopul ca aceste texte să ajungă direct în mîinile laicilor de tot felul. Ar fi mai corect să se considere că acele traduceri se adresau, în primul rînd, feţelor bisericeşti de toate rangurile, apoi diferitelor categorii de oameni culţi.

> Aici trebuie ţinut seama de două aspecte. În primul rînd, nu poate fi considerată în acelaşi fel o traducere de text biblic propriu-zis cu o traducere de cazanie sau carte cu învăţătură, spre exemplu, prima adresîndu-se mai puţin cititorului obişnuit[3]. Apoi, în provinciile româneşti situaţia era diferenţiată, în sensul că pentru Moldova şi pentru Muntenia nu se poate presupune o pătură interesată nemijlocit de astfel de texte şi care să fie de întinderea şi consistenţa celei din Transilvania. De aceea, dacă privim la cele două mari zone, se poate observa că prima a excelat prin texte de tipul cazaniilor, în vreme ce, în cea de-a doua, s-au tradus mai curînd texte propriu-zis biblice. Cauza principală a acestui efect stă în felul în care a reacţionat iniţial Biserica Ortodoxă faţă de activitatea de traducere a textelor sacre. Nefiind pregătită să facă faţă asaltului diferitelor confesiuni şi modalităţi prin care Reforma încerca să se extindă pe teritoriul românesc, principala armă utilizată de Biserica ortodoxă a fost boicotul. (Unul dintre argumentele importante în acest sens derivă din corecta interpretare a cauzelor pentru care destule tipografii care se ocupau cu traducerea şi tipărirea unor astfel de texte au dat faliment, existînd lacune importante în timp între apariţia a două texte româneşti, în vreme ce apăreau texte în slavonă!) Abia apoi Biserica Ortodoxă îşi va dezvolta arme de apărare mai elaborate, cum sînt *Cazaniile*, sau felurite alte tipuri de texte care doar conţineau citate din textul biblic, cea mai mare parte a substanţei lor fiind constituită din discursuri retorice prin care se încerca consolidarea unei stări şi a unui nivel de credinţă la care poporul ajunsese. Aceasta este o altă caracteristică importantă în sînul ortodoxiei, avînd, ce-i drept, un puternic filon în mentalitatea dominantă în această zonă a Europei. În vreme ce, în Occident (nu atît în cel catolic, romanic, cît în cel protestant, anglo-saxon), individul era încurajat să intre în contact direct cu sursele, retorica şi convertirea urmînd momentului în care individul ajungea la un anumit nivel de cunoaştere (sau desfăşurîndu-se concomitent), dincoace, asupra comunităţii s-a exercitat dintru început un proces retoric care nu punea la îndoială adeziunea tuturor indivizilor la confesiune şi nici nu solicita mai mult decît urmarea unui cod comportamental. În cele din urmă, însă, nu se va putea ocoli noul proces, adică traducerea *Bibliei*. Iniţial cu ajutor extern (direct, indirect, evident, camuflat, şi în diferite grade), apoi tot mai mult cu cărturari proprii, traducerea textului sacru devine o activitate privită cu oarecare bunăvoinţă. Cu toate acestea, însă, chiar astăzi, mentalitatea populară, nu concepe existenţa unei traduceri a *Bibliei* care să fie făcută de către traducători poligloţi specializaţi, adică a unei traduceri lipsite de „binecuvîntarea" sacerdotală, după cum nici lectura *Bibliei* nu este socotită printre necesităţi. Este un merit al Bisericilor Occidentale faptul că acestea au ştiut, încă din cele primele secole de creştinism, să coopteze dar, mai ales, să pregătească învăţaţi, care au putut produce traduceri elaborate şi din perspectivă teologică, precum şi faptul că au încurajat, la nivelul fiecărui credincios, lectura textului sacru.

[3] Fireşte că termenul *obişnuit* este utilizat aici ţinîndu-se seamă de faptul că, la nivelul de dezvoltare al epocii avute în vedere, se pot accepta ştiinţa de carte şi deprinderea de a lectura doar pentru cei începînd cu partea de sus a clasei mijlocii.

BDD-B2-05 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 19:47:23 UTC)

> În sfîrşit, este important de subliniat că majoritatea traducerilor româneşti de texte religioase, provenind de pe întreg teritoriul dacoromân şi adresate credincioşilor ortodocşi, prezintă o constantă cît se poate de grăitoare. Pe diferite căi, cu mare insistenţă, autorii respectivelor ediţii încearcă cu variate mijloace (raţionamente, apel la autoritate, felurite apeluri la formă) să-şi convingă contemporanii de caracterul creştin-ortodox al acelor texte, atît ca texte traduse, cît şi din punct de vedere al calităţilor traducerii. După cum au remarcat şi alţi cercetători, buni cunoscători ai acestor texte, este greu de admis că aceste traduceri fac realmente apel la limbile pe care le înşiră în prefeţe. Studiul unor texte precum PO sau NTB este grăitor în acest sens. Nu s-a apelat la limba ebraică, nici la cea greacă, ci s-a urmat calea pe care s-a mers în zonele de unde a plecat curentul traducerii textelor sacre. Studiul acestor texte arată că maghiara, latina şi germana erau pilonii de reper pentru texte precum cele de mai sus. În acest context nu surprinde micul şiretlic, foarte transparent astăzi, prin care se încearcă să se dea acestor texte un aspect care ar trebui să convingă că sursele lor sînt de extracţie orientală (slavonă şi grecească). Astfel, mulţi termeni de origine slavă, mai rar grecească, umplu textul în mod nefiresc, rupînd coerenţa pe care cercetătorul o găseşte atunci cînd urmăreşte traducerea românească cu textul maghiar sau latin în faţă. Alteori, numele cărţilor biblice apar cu denumirea lor slavonă, deşi acesta este singurul nivel la care traducătorul şi revizorii au privit în textul slavon[4]. Mai mult, la Coresi se vede în mod limpede un efort constant prin care textul capătă un aspect apropiat de cele traduse direct din slavonă. Alături de textele al căror conţinut era generat de traducerea textelor slavone şi, apoi, greceşti, stau destul de multe alte texte al căror conţinut era generat şi orientat de texte de extracţie vestică, toate, însă, purtau o etichetă şi un ambalaj greco-slavon.
>
> Probabil că explicaţia cea mai bună a acestei situaţii o oferă tot lingvistica. În contextul unei puternice influenţe dinspre Occidentul reformator, corelate cu severa reticenţă a Bisericii Ortodoxe, şi pe fondul unui aspect literar în formare, nu doar primii cărturari care au început să traducă (în mod cert cei transilvani), ci şi cei care le-au urmat o vreme, nu puteau realmente găsi mijloacele de a produce în limba română nişte texte care să satisfacă cerinţe minimale de ordin lingvistic, cultural şi cultual.

În plus, se poate considera că majoritatea preoţilor, adică a celor care lucrau cu textele sacre şi care se aflau în contact direct şi permanent cu masa credincioşilor, era mult mai mulţumită dacă utiliza diferitele cazanii pe care le avea la dispoziţie. Datorită acestei situaţii se poate crede că traducătorii, şi într-o bună măsură revizorii, se gîndeau mai puţin la partea de jos a celor alfabetizaţi atunci cînd traduceau. Principalii beneficiari avuţi în vedere erau textul propriu-zis, adică limba şi cultura română, apoi o categorie subţire de cititori şi utilizatori ai textului sacru. Ca orice produs generat de nevoile de sincronizare cu spiritul şi realizările vremii, acesta răspundea nu unor nevoi organice imediate şi resimţite ca urmare a dezvoltării societăţii, ci unor nevoi de ordin secundar, prin care se imita[5]. Sub acest aspect, se poate considera că traducerea *Bibliei* în limbi precum germana sau engleza a fost un act oarecum natural, în română fiind un act mai degrabă cultural[6]. O dovadă în acest sens, indirectă, dar cu reală valoare probatorie, stă şi în faptul că între cerinţele de ordin lingvistic impuse unor astfel de texte şi capacităţile şi nivelul de dezvoltare la care limba română ajunsese exista un decalaj care, în numeroase rînduri şi privitor la situaţii banale uneori, va pune actului traducerii piedici greu surmontabile sau chiar insurmontabile, cu alte cuvinte, limba română nu era încă la fel de pregătită precum acele limbi, pentru a reda forme şi conţinuturi situate la acel nivel de pretenţii.

---

[4] Cînd notează pe margine numele cărţilor biblice către care se fac trimiteri, autorul PO va scrie *Ishod* pentru *Exod*., *Torozacon(o)* pentru *Deut*., *Cisla* pentru *Num*., *Ţrstva* pentru *Reg*. (vezi, de pildă, p. 243, 254, 256, 258, 280, 281, 287, 294 etc.). Doar pentru *Leuit.*, apare *Levitic* şi *Levit.* (274, 281).

[5] Deşi nu este lipsită de suportul realităţii, afirmaţia conform căreia în spaţiul românesc slavona a jucat rolul latinei în Occident nu constituie cauza profundă a stării de lucruri din spaţiul cultural românesc. Este semnificativ faptul că fiecare limbă care a tradus *Biblia*, germana, engleza, franceza, maghiara, slavona, a ales să-şi extragă textul din sursa originară, limba greacă, indiferent de deosebirile lingvistice şi culturale dintre limba greacă şi spaţiul cultural-mental grecesc şi limba şi spaţiul cultural-mental în care era adus textul sacru. Astfel, în chip firesc, limbile din spaţiul de sorginte catolică au mers în mod reflex la latină. Abia apoi, în cadrul reacţiei reformate, dar ca urmare a unor raţionamente întemeiate pe criterii cultural-spirituale, ideologice, şi justificate sub aspect lingvistic (raţionamente care, aprofundate, vor conduce - măcar comparativ - către ebraică, acolo unde textul o va permite), vor apela la limba greacă. În acelaşi chip, slavona a apelat în mod reflex la greacă. Româna nu va face aceast apel decît în secolul al XVII-lea, cînd va reuşi prima traducere integrală a *Bibliei*, după ce, în mai multe rînduri, tradusese deja *Noul Testament* şi alte cărţi biblice, exclusiv din slavonă şi maghiară ori, cel mult, cu aportul limbii greceşti. Cauzele nu stau atît în „jugul slavon", cît în lipsa nevoii organice de a avea acel text, lipsă la care concură „limba brudie", aflată în relaţie de interdeterminare cu nivelul de dezvoltare culturală al societăţii. De fapt, „biruinţa scrisului în limba română" şi „eliberarea de sub jugul slavonei" se produc în chip firesc, în continuarea proceselor din limba şi cultura română. Faptul că în spaţiul românesc această emancipare s-a produs printr-un exerciţiu care s-a folosit de slavonă nu reprezintă decît calea pe care s-a mers, semnificaţiile acestui fapt fiind profunde, însă doar tangenţiale la studiul de faţă.

[6] Dacă, însă, privim chestiunea într-un mod mai nuanţat şi din perspectivă strict confesională, s-ar putea considera că traducerea *Noului Testament* a constituit un act natural, deoarece această carte era mai mult decît necesară unor creştini, în vreme ce traducerea *Vechiului Testament* - aproape nenecesar din aceeaşi perspectivă - a constituit un act cultural.

BDD-B2-05 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 19:47:23 UTC)

Un factor cu greutate pentru rezultatul actului de traducere îl reprezintă nivelul de înţelegere a textului de către traducător şi revizor. Punctul în care textul rezultat depindea cel mai mult de factorul uman, de chiar cei ce traduceau şi revizuiau textul, este şi punctul în care greşeala de traducere are cele mai multe şi mai mari şanse de a se strecura neobservată la traducere şi revizie. Faptul acesta este şi firesc, deoarece factorul se referă la nivelul de cunoştinţe de slavonă, greacă, maghiară sau latină pe care traducătorul şi revizorul le deţineau. Nivelul acesta de cunoştinţe se consideră, în primul rînd, în raport cu textul concret, care era de tradus şi care solicita respectivele cunoştinţe în chipul său. Privind la traducerile româneşti ale secolelor al XVI-lea şi al XVII-lea, se observă că există diferenţe destul de însemnate în ceea ce priveşte calitatea acestora. Prin comparaţii, unele traduceri au fost duse la capăt cu bine, ceea ce înseamnă că, din punct de vedere strict lingvistic şi din cel al piedicilor ridicate de textele în sine, traducătorii şi revizorii au depăşit obstacolele din acestă categorie. Altfel spus, au fost rezolvate în mod mulţumitor dificultăţile de traducere ridicate de trăsăturile specifice ale limbii din care se traducea, reflectate cu putere de ipostaza (slavonă, greacă etc.) în care textul se afla, de asemenea obstacolele generate de însuşi nivelul semantic şi conceptual al textului, obstacole aflate în calea oricărei traduceri.

Din aceeaşi perspectivă se judecă şi opţiunea, cu deosebirea că, de data aceasta, abaterea nu depăşeşte în mod nerezonabil limitele de sens ale textului de tradus. Uneori, însă, aceste limite pot fi destul de largi, ajungîndu-se la interpretări care, iarăşi, cu greu pot fi etichetate drept greşeli. Dacă se are în vedere confruntarea cu un alt text românesc paralel, dar şi cu versiunile slavonă şi grecească, opţiunile dintr-o versiune românească pot apărea ca atare în raport cu textul slavon, pe care l-a tradus, dar nu şi cu cel grecesc, de la care textul slavon deja se abătuse. De asemenea, opţiunea poate fi considerată din perspectiva unui singur text, atunci cînd acelaşi scriptor prezintă felurite alternanţe, toate valabile sau curente la el, pe care le utilizează din motive ce nu ţin în mod strict de presiunile textului din limba sursă. Totodată, însă, judecînd la nivelul epocii sau al aspectului literar aşa cum apare şi se dezvoltă acesta în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, opţiunea se consideră din această perspectivă mai amplă, la nivelul tuturor scriptorilor; firește, de această dată, avîndu-se în vedere o reţea mult mai deasă de opreliști şi motive pentru care în text a apărut sau putea ori nu să apară o formă sau o structură şi nu alta.

Spre exemplu, pot constitui consecinţe ale unor opţiuni acele situaţii în care traducătorul sau revizorul îşi contrazice comportamentele sale obişnuite, urmărind sau atingînd astfel vreun obiectiv. Termenul *antipat*, de pildă, prezent în (CB, CP şi BB FA, 13, 7-8), poate fi considerat ca prima opţiune a acestor texte întrucît el figurează întocmai şi în textele slavon şi grecesc, de care cele trei texte, din motive diferite, nu se desprindeau uşor, un alt termen neavînd, neputînd crea, sau nedorind să creeze. Tot astfel se poate socoti şi în cazul NTB, unde apare *deregătoriu*, întrucît caracteristica acestui text o reprezintă tocmai înlăturarea pe cît posibil a obscurităţii şi lămurirea pentru cititor a tuturor elementelor care ar fi putut obtura în vreun fel înţelegerea textului. Aşadar, se poate considera că, nici într-un caz, nici în celălalt, nu avem a face cu nişte opţiuni reale. Dacă, însă, judecăm din perspectiva mai largă, aceea a aspectului literar în cadrul evoluţiei sale, pe parcursul celor două secole, şi ne raportăm la toate cele patru texte, adică la ambele forme, devine limpede faptul că, în ceea ce priveşte cel puţin NTB, dar chiar şi BB, limba română a făcut o opţiune. Dacă în secolul anterior nu se putea pune, decît cu oarecare dificultate, problema unei opţiuni, în secolul al XVII-lea, aspectul literar selectează un termen vechi (existent şi utilizat şi în secolul alterior) şi îl preferă unui neologism specializat, datorită faptului că, oricît de imperfect, el, oricum, transmite cititorului (de multe ori chiar celui căruia îi era adresat textul) un conţinut desluşit. Am considera că acest tip de opţiune, care se materializează pe calea creatorilor NTB, aparţine, în adevăr, aspectului literar românesc, care se maturizează pe o cale diferită de cea a BB (prin imitarea modelului cult în vederea asimilării sale), şi anume prin reconsiderarea, remodelarea şi recrearea părţilor sistemului. În felul acesta aspectul literar se constituie prin crearea de modele în interiorul său, după ce depăşeşte sistematic şi periodic etapa comparării cu alte forme culte, într-o continuă tendinţă nu de a deveni ca acestea, ci de a fi ce sînt acestea.

Ilustrativ în acest sens exte cazul de sub FA 27, 25, unde apar *cutezaţi!* (CB, CV) şi *hrăboriţi-vă!* (CP). Compararea cu versiunile secolului următor: „fiţi cu inimă bună!" (NTB) şi „fiţi cu bun suflet!" (BB), indică o diferenţă, a cărei cauză trebuie căutată în versiunile de la baza celor două rînduri de texte. Astfel, în textul slavon apare forma verbală **дрьзаити**, iar în cel grecesc εὐθυμεῖτε. Faţă de o astfel de situaţie este necesară o analiză detaliată. În primul rînd, pentru CB nu există date şi nici indicii care ar susţine ipoteza consultării altui text străin decît cel slavon intercalat. De multe ori, pentru CP, se poate susţine că aici s-a pus la contribuţie şi un text grecesc, dar cu totul sporadic. Pentru CV, de asemenea, se poate argumenta că, în acelaşi fel sporadic, s-a văzut un text care urma celui latin. Chiar în aceste condiţii, avînd în vedere soluţiile din cele trei texte, comparate cu textul grecesc şi cu cel latin (unde apare „bono animo estote"), se poate considera că există şanse reale ca, în acest caz, textul slavon să fi fost singurul factor de influenţă externă. Cît

BDD-B2-05 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 19:47:23 UTC)

despre NTB şi BB, se poate presupune că ele au privit nu doar la textul grecesc şi la cel slavon, ci, mai ales NTB, şi la cel latinesc, eventual şi la alte texte (maghiar, poate german): pentru NTB şi BB se poate vorbi de opţiune, şi sub aspectul influenţei factorilor externi. Trecînd la textul slavon, se remarcă faptul că acesta încearcă să aducă respectivul conţinut (exprimat prin gr. εὐθυμεῖτε) la înţelegerea receptorului slav. Calea aleasă este cea a unei traduceri reale, căutînd un termen slav echivalent, care să redea întocmai respectivul conţinut, în aşa fel încît cititorul slav să se raporteze la el în acelaşi fel în care se raportează cel grec la ceea ce apare în textul grecesc. Altfel spus, traducătorul slav lasă la o parte forma grecească ce poartă respectivul conţinut şi caută în limba sa acea formă care exprimă acelaşi conţinut, acea formă care trezeşte în mintea cititorului slav tot ceea ce trezeşte forma grecească în mintea cititorului grec. Rezultatul obţinut de către traducătorul slav este nu doar foarte bun, ci şi eficient[7].

Acesta este unul dintre locurile în care CB urmează cel mai bine textul slavon şi care, totodată, explică multe dintre caracteristicile acestui text. Analiza amănunţită a CB indică două evidenţe. De multe ori, CB se arată a fi obedient faţă de textul slavon, în vreme ce, alteori, pare a încerca soluţii pe cont propriu. Situaţia de mai sus, însă, oferă cel puţin o parte, poate cea mai mare, din explicaţia fenomenelor constatate. Făcîndu-şi ucenicia - împreună cu aspectul literar românesc în edificare -, Bratul urmează paşii traducătorului slav atît pentru a ieşi din situaţiile dificile, cît şi pentru a achiziţiona şi a deprinde căile tainice pe care normele culte se construiesc şi avansează. În momentele, precum acesta, în care preotul pare a se distanţa de textul slavon, în cadrele firave ale normei literare româneşti şi pe baza propriilor sale cunoştinţe, el nu face altceva decît să aplice, cu mijloacele limbii române, ceea ce anterior învăţase. Traducerea sa de sub FA 27, 25 este una care urmează perfect spiritul celei slavone, fiind o mică victorie a aspectului literar românesc în constituire, întrucît, astfel, acesta are prilejul de a rezolva o problemă prin mijloace proprii, pe baza unei tehnici caracteristice oricărei norme literare mature. Chiar dacă astfel de momente nu sînt suficiente în sine pentru ca din ele să rezulte un întreg complex cum este norma literară, importantă rămîne posibilitatea creată şi realizată, potenţialul cumulativ şi transformarea efortului într-unul comun.

Celelalte două texte, CV şi CP, se alătură CB într-o mai mică măsură. Ele sînt cele care, în primul rînd, urmează fidel textul slavon, şi numai în mod indirect (printr-o relaţie implicită) calea adoptată de acesta. Termenul de origine slavă utilizat în soluţia comună a CV şi CP nu este întocmai cel din textul slavon numai întrucît româna nu împrumutase şi nu putea împrumuta respectivul verb. Alegerea CV şi CP este, aşadar, determinată strict de urmarea textului slavon şi de constrîngerile limbii române, în vreme ce CB conţine o opţiune reală.

Trecînd la textele NTB şi BB, se constată un regres, surprinzător într-o bună măsură, atît cît se referă la NTB. Aceste texte aleg urmarea formei din textul grecesc. Faţă de raţionamentul de la baza acestei soluţii se poate concede, cel mult, că astfel româna ar fi achiziţionat o structură - importantă, căci aparţinea limbii greceşti! - iar, pe moment, înţelesul segmentului nu era afectat, cititorul român avînd posibilitatea de a intui sensul sintagmei, cel puţin într-o oarecare măsură.

În sfîrşit, sînt încadrabile în această categorie cazurile în care variaţia, mai ales, la nivel lexical, este dată de încercarea de rupere a monotoniei textului, echivalările aceluiaşi termen din textul de tradus cu elemente ale unei serii sinonimice constituind nu forme de abatere, ci, mai curînd, modalităţi de variaţie a expresiei.

În cadrele traducerii, opţiunea constituie un instrument deosebit de important, şi care acţionează la mai multe nivele în modalităţi complexe. Textul străin poate fi reconstituit ca formă şi conţinut în limba română pe calea unei opţiuni generale, acţionînd pe calea mai multor opţiuni particulare, adică urmîndu-se forma şi conţinutul diferitelor segmente de text. Totodată, însă, cînd acestei opţiuni îi urmează opţiunea de a nu urma textul străin, dar de a urma modelul acestuia, respectivii autori fac un pas mare, trecînd de la utilizarea limbii române ca oglindă a limbii străine din care se traduce, la utilizarea limbii române ca reproducătoare de structuri caracteristice limbii model. În sfîrşit, ceea ce poate fi considerat un salt ce contribuie la edificarea aspectului literar se produce ca urmare a opţiunii traducătorului şi/sau revizorului de a se elibera de model, ulterior exersării posibilităţilor oferite de model, cînd se produce activarea valenţelor şi forţelor creative ale limbii.

[7] Consultarea şi a altor versiuni, începînd cu cele latine, indică urmarea fidelă a textului grecesc. Totuşi, texte franţuzeşti sau maghiare optează pentru o soluţie de tipul celei caracteristice traducătorului slav, cu aceleaşi rezultate, mai ales că este vorba despre un hortativ, aşadar despre o formă care se adresează mai ales afectelor (Segond, B.magh.: *rasurez-vous*, *bízzatok*, şi chiar N.T.engl.: *take heart*).

BDD-B2-05 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 19:47:23 UTC)